

Nagy Vilmos Márton:

Kisebbségpolitika és a kisebbségek politikai megjelenítése

Dolgozat témaválasztásának aktualitását mi sem bizonyítja jobban, mint a katalán és baszk autonómiák vonatkozásában újra és újra napirendre kerülő jogkörbővítési igények, Koszovó függetlenségének közelmúltbeli kikiáltása vagy a hónapokig elhúzódó belga föderális kormányalakítási nehézségek. S ekkor még nem is beszélünk az Európai Unió migrációs kihívásairól, a bevándorló és a befogadó közösségek konfliktusainak legutóbbi, olaszországi jeleneiről, a közép- és kelet-európai romák kilátástalannak tűnő helyzetéről vagy a határon túli magyarság folyamatosan terítéken lévő autonómia-igényeiről.

Ebből a rövid és kiragadott felsorolásból is élesen látszik, hogy Európa, a demokratikus államok, de a nemzetközi környezet egésze számára is a jelen és a közeljövő megkerülhetetlen kihívásaként jelentkezik a kisebbség-, illetve etnopolitika. Ráadásul az egyszerre integrálódó és regionalizálódó, globalizálódó és lokalizálódó világunkban lényegében valamennyien megtapasztalhatjuk a kisebbségi és a többségi lét valóságát, szinte kivétel nélkül mindannyian részesei vagyunk kisebbségi és többségi struktúráknak, közösségi viszonyrendszereknek egyaránt. Közös felelősségünk tehát őszintén és konstruktívan beszélni a nemzeti és etnikai kisebbségek ügyében eddig megtett vagy éppenséggel elmulasztott lépésekről, az előttünk álló kihívásokról és a felmerülő alternatívákról.

Hol tart napjaink cselekvő politikája és különösen az európai közgondolkodás ezen a történelem során elaknásított úton? Milyen tényezők, körülmények, determinánsok befolyásolták és befolyásolják a kisebbségi érdekérvényesítést? Ezen kérdések megválaszolásával összefüggésben munkám célja a kortárs politikatudomány kisebbségi érdekérvényesítésre vonatkozó szempontjainak összegző áttekintése, valamint a nemzetközi konstellációk, illetve releváns példák tömör elemzése.

1. A politikai megjelenítés szükségessége

Arra a kérdésre, hogy mi értelme a politika világában kisebbség-, illetve etnopolitikával foglalkozni, s miért szükséges a nemzeti és etnikai kisebbségek érdekeinek a politikai megjelenítése, megdöbbentően egyértelmű válasszal szolgálhat egy 1986-ban Ted Robert Gurr által készített kutatás, miszerint húsz évvel ezelőtt 233 olyan etnikai közösséget regisztráltak szerte a nagyvilágban, melyek valamilyen diszkriminatív, korlátozó metódusnak voltak kitéve, s az általuk érintettek összlétszáma összesen 900 millió főt tett ki. Az 1996-ban ismertetett újabb kutatások már 268 ilyen kisebbségi közösségről szóltak, melyek közül legalább száz komoly fegyveres incidens résztvevőjeként is szerepelt, s konkrétan csak az 1996-os esztendőben 40 erőszakos etnikai konfliktus volt folyamatban a Föld különböző pontjain.¹

Sokkal nehezebb viszont a kisebbségi érdekérvényesítés hogyanját és az alternatív megoldások lehetőségeit firtató kérdésekre választ találnunk. A klasszikus, többségi liberális demokráciák mellett elkötelezettek érveit jól összegzi Faragó Béla véleménye, miszerint „demokrácia ilyenformán csak ott lehetséges, ahol – mind kulturális, mind nemzeti szempontból – egységes társadalommal van dolgunk: azaz csakis azokban az országokban, amelyeknek területén egyáltalán nem élnek nemzetiségek, vagy ha mégis, csak elenyésző

¹ V.ö. Salat Levente: Etnopolitika a konfliktustól a méltányosságig. Az autentikus kisebbségi lét normatív alapjai. Marosvásárhely, 2001, p. 21-23.

számban”. Állítását arra alapozza, hogy „a nemzeti kisebbségeknek a nemzeti közösségen belüli jelenléte óhatatlanul megzavarja a politikai demokrácia legalapvetőbb mechanizmusainak működését, mivel megnehezíti a szilárd társadalmi konszenzus, illetve a társadalom egésze által legitimnek elfogadott hatalmi gépezet kialakulását”.² Ez a gondolatmenet szolgál kiindulópontjául minden olyan kritikai észrevételnek, mely kétségbe vonja az etnikai alapú politizálás lehetőségét a parlamentáris intézmények és a pártpolitika keretein belül, arra hivatkozva, hogy az ilyen jellegű törésvonalak elterelik a figyelmet a társadalom valós problémáiról, s ellehetetlenítik a politikai közösség egészének képviselését. Ebben a logikai sorban minden etnikai vonatkozás és tartalom kockázati tényezőként szerepel.

Azonban a kisebbségpolitika létjogosultságát és a klasszikus demokrácia szabályaitól eltérő, etnikai tartalmú struktúrák kialakítását az előbb említetten kívül további felvetések is megkérdőjelezzik. A nemzetközi szervezetek kisebbségvédő mechanizmusából hiányoznak a garanciális elemek; maximum kivételként említhetők olyan példák, ahol a többség - kisebbség együttélése sikeresnek mondható; a pozitív diszkrimináció, mint kisebbségvédelmi eszköz sok esetben inkább kontraproduktívnak bizonyul; a kisebbségek szempontjából nélkülözhetetlen kollektív jogokra, mint „a közösségek jogaira a krematóriumok füstje jelenti a legnagyobb veszélyt, mivel féltő, hogy elismerésük szentesíti az erős uralmát a gyöngye felett”;³ a népek önrendelkezési jogának tágító értelmezése pedig aláássa a nemzetközi status quot, és kibékíthetetlen ellentmondásban áll a létező államok sérthetlenségének elvével – sorjáznak a kritikai észrevételek.

Ugyan az előbbi megállapítások sok tekintetben helytállóak, de a kisebbségi lét jellegéből fakadó kihívások megoldására, valódi alternatívák számbavételére képtelennek mutatkoznak, hisz jórészt annyit szűrhetünk le belőlük, hogy a demokratikus intézmények működésében minden bizonnyal könnyebbséget jelent, ha etnikailag homogén társadalomra támaszkodhatnak. Emiatt viszont senki sem várhatja el a nemzeti és etnikai kisebbségektől, hogy ne törekedjenek sajátos kulturális értékeik megjelenítésére és az ebből fakadó érdekeik politikai érvényesítésére. A jelenlétük kézzelfogható valóságosságát pedig az sem vonhatja kétségbe, ha a többség nem akar róluk tudomást venni.

Mielőtt azonban rátérnénk a klasszikus liberális demokrácia kisebbségpolitikai alternatívájára, érdemes időt szentelnünk a fenti kritikai állítások kritikájára is, mivel a gyakorlatias problémakezelés hiánya mellett, véleményem szerint több helyen torzítanak is az említett felvetések.

A kisebbségi érdekeknek a politikai közösség kollektív érdekeit, s ezzel a politikai közösség egységét veszélyeztető tényezőként történő értelmezésére sommásan jegyzi meg Samu Mihály, hogy a többség elzárkózása a kisebbségi érdekektől nem evidencia, mert „önérdeke is lehet a kisebbség érdekeinek elfogadása, sőt nagyvonalú humánus politika következménye is”.⁴ Ráadásul a fordítottja sem kizárt, hiszen egy kisebbség boldogulását csak elősegítheti, ha a politikai közösség közös céljainak megvalósításában ők is részt vesznek. Elég csak arra gondolnunk, hogy Románia és Szlovákia integrációs sikere egyben az ott élő magyar kisebbségek és az őket képviselő szervezetek sikere is volt.

Az sem teljesen megalapozott vélemény, hogy a különböző nemzetközi és helyi kisebbségvédelmi metódusoknak csak kivételes esetekben sikeres a működése. Minderre a későbbiekben még bővebben is kitérek, de már most érdemes jelezni, hogy minden kudarc

---

² Faragó Béla: A demokrácia és a nemzeti kisebbségek. Világosság, 1/1995. p. 52.

³ Jean Rivero: Les droits de l' homme: droits individuels ou droits collectifs? In: ed. Fenet: Les droits de l' homme: droits collectifs on droits individuels? Paris, 1982. p. 23. idézi Kovács Péter: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Budapest, 1996. p. 173.

⁴ Samu Mihály: A nemzetállam francia modelljének továbbélése. Világosság, 8-9/1995. p. 147.

ellenére kézzelfogható a nemzetközi szervezetek és az államok egy jelentős részének kisebbségpolitikai aspektusból pozitív szemléletváltása, ami a '90-es évek elejétől kezdve egyre erősödő tendenciát mutat, s szorosan összefügg a szupranacionális és szubnacionális kezdeményezések térhódításával is.

Ami a pozitív diszkrimináció, kollektív jogok és önrendelkezés egymással szorosan összefüggő hármását illeti, érdemes elsőként Szalayné Sándor Erzsébet véleményét idéznünk, aki szerint: "Nincs újdonságértéke annak a megállapításnak, mely szerint léteznek olyan csoportok és kisebbségek, amelyeknek igen csekély az esélyük, hogy többséggé váljanak, illetve többséggé válásuk éppenséggel lehetetlen. E csoportok és kisebbségek saját elhatározásból keletkezett vagy rájuk erőszakolt mássága azonban pótlólagos csoport- és kisebbségvédelmet tett szükségessé."⁵ Természetesen ez a hozzáállás sokakban ellenszenvet ébreszthet a kisebbségekkel szemben, és kontraproduktív folyamatokat is elindíthat, de csak akkor, ha a többség nem a kisebbségnek nyújtott segítő jobbot, hanem privilégiumok rendszerét látja és tapasztalja benne. Magyarán nem alamizsnára és nem is protekcióra van szükség, hanem olyan tudatos mechanizmusra, melynek segítségével kisebbség és többség egyszerre érhet célba. A kisebbségpolitika aktorai és szakértői közül pedig egyre többen vélik úgy, hogy elsősorban a kisebbségek kollektív elismerése és a kollektív jogok jelenthetik ezt az előbb említett mechanizmust. Ám nem csak Jean Rivero fentebb idézett véleménye vet árnyékot a kollektív jogok alkalmazhatóságára.

Will Kymlicka szerint szerencsésebb lenne a kisebbségi jogok kifejezést használni a kisebbségek csoport-specifikus jogainak megjelölésére, ezzel ugyanis elkerülhető az egyéni és kollektív jogok meddő szembeállítás, hiszen a kisebbségi jogok a közösséget alkotó egyénekre, a közösségre magára vagy a közösség valamilyen adminisztratív alegységére egyaránt vonatkozhatnak.⁶ Ezt látszik alátámasztani, hogy a nemzetközi dokumentumok szinte kivétel nélkül kerülnek a kollektív jog kifejezésének használatát a kisebbségvédelemmel kapcsolatban, s inkább a "csoportok más tagjaival együtt" megfogalmazást használják. Azaz, a kisebbségeket érintő normákra úgy tekintenek, mint „látszatra kollektív jogokra”, melyek ugyan feltételezik a közösség meglétét, de a tényleges védelmet az egyének számára biztosítják.⁷ Ilyen értelmezésben ezek a normák tulajdonképpen valahol az egyéni és a kollektív jogok között helyezkednek el, úgy is mondhatnánk, hogy csoportdimenzióba helyezett egyéni jogok.

Még, ha szakmailag meg is kérdőjelezhető a kollektív jog, mint terminus technikus alkalmazása, azt mindenképp el kell ismerni, hogy használata a kisebbségpolitika témakörében egyre általánosabb, s jól érzékelteti azt a folyamatot, melynek eredményeként napjainkra a kisebbségvédelem kikerült az emberi jogok kizárólagos fennhatósága alól. A Velencei Bizottság által készített összehasonlító felmérésből is azt szűrhetjük le, hogy a közelmúltban az európai államok többségének a témával kapcsolatos véleménye jelentős változáson ment keresztül, s ma már a kontinens országainak nagyobbik hányada vagy elfogadja a kollektív jogokat, mint a kisebbségek védelmének egyik lehetséges eszközét, vagy legalábbis az egyéni jogok keretében nem zárja ki a kollektív megközelítés bizonyos aspektusainak alkalmazhatóságát.⁸

A kérdésben tanúsított álláspontok azonban nem statikusak, s Kelet-Közép-Európában több példát is felhozhatnánk arra nézve, miként feledkeznek meg egyes kisebbségek tagjai az

---

⁵ Szalayné Sándor Erzsébet: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere. Budapest, 2003. p. 22.

⁶ V.ö. Salat Levente: i.m. p. 125-127.

⁷ V.ö. Kovács Péter: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Budapest, 1996. p. 170-171.

⁸ V.ö. Kovács Péter: i.m. p. 174-175.

őket ért sérelmekről és a kollektív jogok hangoztatásának fontosságáról, miután átkerültek az anyaország fennhatósága alá.

Ha a kollektív jogok legmerészebb és legtágabb értelmezéseire is figyelmet fordítunk, rögvest beleütközünk az önrendelkezési jog problémájába. Az ENSZ által követett gyakorlat eredményeként a huszadik század második felében az önrendelkezési jog a gyarmati területek függetlenedési igényévé, illetve jogává redukálódott. Az állandó instabilitástól, a szuverenitás korlátozásától és a szecessziótól való félelem elnyomta a kisebbségvédelmi alapelveknek és az önrendelkezési jognak egyfajta belső önrendelkezési joggá történő összekapcsolása és érvényre juttatása iránti hajlandóságot a nemzetközi politikai életben. A hidegháború után bekövetkezett közép- és kelet-európai változások viszont újra felvetették az önrendelkezési jog addigi elméletének és gyakorlatának átértékelését. Szalayné Sándor Erzsébet szavai is ezeket a tendenciákat támasztják alá: "Nem alaptalan ezért azt gondolni, hogy most az önrendelkezési jog újjáéledésének és több irányba mutató kiterjesztésének lehetünk tanúi."⁹ A nemzeti és etnikai kisebbségek esetében mindez az előbb említett kompromisszumos megoldásnak, a belső önrendelkezési jognak az autonómiák különböző formáiban manifesztálódó minél szélesebb körű elterjedését hozhatja magával, még akkor is, ha Koszovó függetlensége egy ideig megtorpanást eredményezhet e folyamatban.

És ezzel el is érkeztünk a kisebbségek politikai megjelenítésének szükségességét vizsgáló alfejezetünk végkövetkeztetéséhez. Már csak arra a kérdésre kell választ találnunk, hogy ha a klasszikus liberális demokrácia nem a legmegfelelőbb keret a kisebbségi érdekérvényesítés számára, akkor milyen az a politikai rendszer, amely képes integrálni kisebbség és többség érdekeit, illetve megbarátkozni a pozitív diszkrimináció, a kollektív jogok és adott esetben a belső önrendelkezés gondolatával?

Stéphane Pierré-Caps a „soknemzetű állam” (nem teljesen egyenlő a multikulturális állam fogalmával) és az asszociatív vagy más néven konzociációs demokráciában véli megtalálni a választ, „mely az állam és a nemzet szétválasztásán alapul, amelyben mindenki saját életét élheti, miközben tiszteletben tartja a másikat is.”¹⁰

Will Kymlicka azonban nem elégszik meg az etnikailag semleges állam fogalmával, és arra helyezi a hangsúlyt, hogy „a kisebbségi jogokat ne a jogállam kivételes, a nemzeti semlegesség elméletét – csupán rendhagyónak tekintett módon – cáfoló eseteiként értelmezzük, hanem a többségi nemzet nemzetépítő törekvéseivel analóg, azoknak megfelelő és annak kihívásaira adott legitim válaszokként” – írja Salat Levente Kymlicka meglátásait interpretálva.¹¹ Ezt a gondolatsort folytatja és tetőzi be Samu Mihály, amikor arról ír, hogy „a plurális demokráciák meghaladják a népszuverenitás etnokratikus torzításait (a francia nemzetállami modellt); meghaladják és a centralisztikus struktúra helyett képesek az adott állam egységén belül a különböző etnikai közösségek önállóságát és harmonikus együttélését biztosító szerkezetet kiépíteni”.¹² Ismerős szavak, melyek az egységes román nemzetállam alkotmányának nem is oly régi módosítása során azonban sajnos még mindig süket fülekre találtak, így a másfélmillió magyar kisebbség továbbra sem államalkotó tényező...

2. Nemzetközi viszonyok, mint a politikai megjelenítés determinánsai

---

⁹ Szalayné Sándor Erzsébet: i.m. p. 32.

¹⁰ Stéphane Pierré-Caps: Soknemzetiségű világunk. Bp., 1997. p. 195-196.

¹¹ Salat Levente: i.m. p. 115.

¹² Samu Mihály: i.m. p. 148.

Mielőtt rátérnénk az elmélet gyakorlatára, vagyis a politikai megjelenítés mikéntjére, érdemes szemügyre vennünk egy speciális modell segítségével azokat a nemzetközi/államközi kapcsolatokat, melyek az egyes kisebbségi közösségek szociológiai sajátosságain, illetve az adott államok demokratikus intézményrendszerének kvalitatív jellemzőin túl determináló tényezőként hathatnak a kisebbségek érdekérvényesítési lehetőségeire.

Ez a Rogers Brubaker által konstruált „három konfiguráció” modellje¹³, melynek három sarokpontját a nemzetiesítő állam, a nemzeti kisebbség és az anyaország alkotják. Ez az a komplex viszonyrendszer melyben a kisebbségek érdekérvényesítésének lehetőségei ilyen vagy olyan minőségükben kialakulhatnak. Brubaker szerint „a nemzeti kisebbséget, a nemzetiesítő államot és az anyaországot nem eleve adott, az elemzés által redukálhatatlan entitásokként, hanem egy-egy mezőként érdemes elképzelnünk, amelyben differenciált és versengő pozíciók helyezkednek el, vagyis egy-egy küzdőtérként, amelyben egymással versengő alapállások léteznek”.¹⁴

Hogy ezt a modellt egy konkrét példán keresztül is szemléltessük, elég mondjuk a hazai román nemzetiséget alapul vennünk. A hozzájuk kapcsolódó, illetve rájuk vonatkozó politikai jelenségek keretében a Magyarország (nemzetiesítő állam) – magyarországi román kisebbség (nemzeti kisebbség) – Románia (anyaország) hármass viszonyrendszere szolgál. De, hogy mi történik ebben a kapcsolati hálóban, nagyban függ az egyes tényezők vagy Brubaker szavaival „mezők” belső dinamizmusától is.

Amikor az 1998-as kisebbségi önkormányzati választások után kialakult helyzet lehetetlenné tette az Országos Román Kisebbségi Önkormányzat megválasztását, Románia élesen reagált, a magyar törvényhozás pedig kénytelen volt változtatni a normákon. Tehát az egyik mező változása azonnali reakciókat váltott ki a másik két szereplőből is, s így a hármass konfiguráció egészében is kikényszerítette az új felállást. De a konfiguráció változását eredményezheti egy szimpla kormányváltás (Mikulas Dzurinda - Robert Fico), egy szélsőséges párt térnyerése (Szerb Radikális Párt), nem várt esemény (tiszai ciánszennyezés) vagy akár egy közös nemzetközi sportesemény szervezése is (2012-es lengyel-ukrán labdarúgó EB).

Amiről viszont Rogers Brubaker meglepedezik, hogy a háromszöget – főleg a közép európai viszonyok mellett – négyesíteni kell. A rendszer ugyanis alapvetően a reciprocitásra épül, s kiváltképp igaz ez - a fenti példánál maradván - Magyarországra. A négyesög negyedik sarkát tehát a határon túli magyarság jelenti. Sem a hazai román kisebbség helyzete, sem a magyar kisebbségpolitika nem értelmezhető e komponens nélkül. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a mai magyar kisebbségpolitika jelentős részben a magyar külpolitika szolgálóleányának szerepét tölti be, és a hiányosságok nem kis része pont ebből a - Pap András László szavaival élve – „kétkulacos” helyzetből sarjad.¹⁵ Mindezzel nem is lenne semmi gond, ha a magyar politikai elit a hazai kisebbségeket is saját értékükön tudná kezelni, s nem csak kampányszerűen foglalkozna sorsuk alakulásával.

A „hármass konfiguráció” további kiegészítéseként, nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy egyes kisebbségek esetében (romák, ruszinok) az anyaország mezeje vagy hiányzik, vagy nehezen értelmezhető, s hogy a modell a tágabb, mondjuk közép európai és nemzetközi konstellációtól egy pillanatra sem függetleníthető.

3. A politikai megjelenítés formái

¹³ V.ö. Rogers Brubaker: *Nacionalizmus új keretek között*. Bp., 2006, L' Harmattan. p. 61-81.

¹⁴ Rogers Brubaker: i.m. p. 72.

¹⁵ Pap András László: *Az etnicitás mint a politikai képviselő alapja*. *Politikatudományi Szemle*, 4/1999. p. 36.

Az első alfejezet végén bemutatott konszociatív vagy plurális demokrácia - Will Kymlicka szavaival a stabilitás kizárólagos igényét meghaladó, az igazságosságon és kölcsönösségen alapuló¹⁶ - politikai rendszerében a kisebbségek olyan, a pozitív diszkrimináció, kollektív jogok, belső önrendelkezés hármához szorosan kapcsolódó érdekérvényesítési eszközökre tehetnek szert, mint a parlamenti képviselet és az autonómiák különböző formái. Napjainkban a kisebbségek politikai megjelenítésének kétségtelenül ezek a leghatékonyabb eszközei és egyben céljai.

Az alábbiakban elsőként a nemzeti és etnikai kisebbségeknek a törvényhozás szintjén tapasztalható lehetőségeit, majd pedig az autonómiákkal kapcsolatos eddigi tapasztalatokat fogom tömören áttekinteni.

3.1. Parlamenti képviselet

Ennek az érdekérvényesítési formának a módozatai - már amennyiben alkalmazásra kerülnek - széles spektrumban helyezkedhetnek el az etnikai alapon szerveződő pártrendszerből (1), az országgyűlési biztos intézményével is szemléltethető speciális eseteken (2), a kompetitív etnikai pártokon (3), illetve más pártok színeiben induló jelölteken át (4), egészen a kisebbségek számára törvényileg garantált, illetve preferált helyekig (5).

A törvényhozásban jelentkező kisebbségi érdekképviselettel szemben a leggyakrabban felhozott érv - ami már fentebb is említésre került -, hogy tudniillik az egységes politikai nemzet koncepcióját megkérdőjelezve, az adott kisebbség részérdekeinek megjelenítését tekinti elsődleges feladatának. Pap András László emellett azt is kritizálja, hogy az etnikai alapon szerveződő pártok általában torzítják a választói magatartást, hiszen politikájukkal nem racionális érvek menti, hanem protest szavazatokra buzdítják a hasonló nemzetiségű állampolgárokat, miközben a többségi közösség tagjairól megfelelnek, s így előbb-utóbb a kompetitív pártstruktúrából is kimaradhatnak.¹⁷ Ami pedig a kisebbségek alanyi jogon történő, azaz garantált képviseletét illeti, itt a legmarkánsabb kritika általában az, hogy sértheti a demokratikus választójog egyenlőségének elvét, illetve előállhat olyan eset, amikor a kisebbséghez tartozók lényegében kétszázszáz jogot birtokolnak.

Nem szőnyeg alá söpörve a fenti kételyeket, mégis azt kell mondanunk, hogy a plurális demokráciák kortárs praxisa az esetek többségében inkább a kisebbségek parlamenti képviseletének társadalmi előnyeit, semmint azok hátrányait akceptálja. Igazolásként álljon itt néhány szemléletes példa:

(1) Belgiumban és Bosznia-Hercegovinában az etnikai egyensúlyt preferáló pártrendszer van, függetlenül attól, hogy ez a struktúra a közös államalakulat hatékonyságát (és így a békés együttélést) is veszélyeztetve túlzott szerepet szán a körülményes és bürokratikusnak döntéshozatalnak.

(3) A versengő etnikai pártok közül a Skót Nemzeti Párt (Scottish National Party - SNP) 6 fővel, Wales Pártja (Plaid Cymru - PC) 3 fővel, a finnországi Svéd Néppárt (SFP) 10 fővel, a Dél-Tiroli Néppárt (Südtiroler Volkspartei - SVP) 4 + 3 fővel, a bulgáriai török Jogokért és Szabadságért Mozgalom (DPS) 34 fővel, a katalán Konvergencia és Unió (CiU) 11 + 6 fővel, míg a Baszk Nacionalista Párt (PNV) 6 + 7 fővel képviselteti magát az illető ország törvényhozásában. És akkor arról még nem is ejtettünk szót, hogy az RMDSZ 22 képviselője és 10 szenátora ül a román parlamentben, emellett a Magyar Koalíció Pártja és a Vajdasági Magyarok Szövetsége is jelen van a szlovák és a szerb törvényhozásban 20, illetve 3 fővel.

---

¹⁶ V.ö. Salat Levente: i.m. p. 77-83.

¹⁷ V.ö. Pap András László: i.m. p. 26-28.

(5) De nem feledkezhetünk meg Romániáról olyan értelemben sem, hogy a garantált helyeknek köszönhetően további 18 kisebbségi képviselő tevékenykedik a képviselőházban, amihez hasonlóan csak a belgiumi németek, a szlovéniai olaszok és magyarok, illetve a horvátországi és lengyelországi kisebbségek esetében tapasztalhatunk.

(2) + (4) Ami a kisebbségek parlamenti képviselőinek speciális eseteit és más pártokkal való együttműködését illeti, érdekes módon épp az a Magyarország szolgálhat példával (a kisebbségi ombudsman intézményének meghonosítása és a Fidesz – Lungo Drom szövetség révén), mely nem mellesleg évek óta alkotmányos mulasztást követ el a kisebbségek garantált képviselőinek hiánya miatt.

Az érdekérvényesítés parlamenti lehetőségeire hívják föl a figyelmet a kisebbségek kormányzati szerepvállalásának finnországi, romániai, szlovákiai vagy éppenséggel bulgáriai példái is. Elég csak arra a felemelő és egyben pikáns szituációra gondolnunk, amikor 2005 őszén Románia és Szlovákia miniszterelnök-helyettesei Markó Béla és Csáky Pál személyében asztalhoz ültek megosztani egymással a két ország és egyben a két határon túli magyar közösség integrációs tapasztalatait, szép illusztrációját adva annak, hogy kisebbség és többség érdeke bizony nem feltétlenül mond ellent egymásnak.

3. 2. *Autonómia-típusok*

A nemzeti és etnikai kisebbségek érdekérvényesítésének másik - a többség által gyakran démonizált, míg a kisebbség által előszeretettel fetisizált – eszköze az autonómia.

Magát a fogalmat szokás egy tágabb és egy szűkebb, ún. etnikum-specifikus értelemben is használni. Az első esetre jó példa Tabajdi Csaba véleménye, miszerint "az autonómia nem csak és nem elsősorban kisebbségi jellegű, és nem feltétlenül etnikum-specifikus. Gondoljunk például az egyetemi vagy a vallási autonómiára. Egy decentralizált, tisztességes polgári rendszer tehát nem más, mint autonómiák egymás mellettisége".¹⁸ Ezzel szemben az etnikum-specifikus, illetve kisebbség-orientált megközelítést tükrözi Kovács Péternek a következő gondolata: "hadd mutassunk rá a bennük rejlő legfontosabb közös elemre: ez az állammal való hatalommegosztás, amelynek révén a kisebbséget vagy megosztott, vagy teljes körű döntéshozatali jogosítványokkal ruházzák fel az identitáshoz különösen szorosan kapcsolódó társadalmi szférákban."¹⁹

A kisebbségi autonómiák létrejöttével kapcsolatosan általánosságban elmondható, hogy nincsenek olyan nemzetközi dokumentumok, melyek univerzális jelleggel és jogi kikényszeríthetőséggel bírnának. Léteznek ugyan a nemzetközi jog olyan forrásai (például az Európa Tanács 1201-es ajánlása és a 2003-as Gross-jelentés), melyek a kollektív megközelítés bizonyos aspektusait tartalmazzák, és az önrendelkezési elvnek az autonómiák irányába történő kiterjesztésére is hajlandóságot mutatnak, de ezek a dokumentumok vagy túl általánosan közelítenek a kérdéshez, vagy nem rendelkeznek kötelező erővel, s mint ilyenek legfeljebb csak hivatkozási alapul szolgálhatnak a már létező autonómiákkal együtt. Precedens értékű esetekből viszont van és lesz is bőven példa, hiszen "a jelenlegi európai alkotmányjogi tendenciák egyáltalán nem az autonómiák létesítésével ellentétes irányba mutatnak"²⁰ - írja Kovács Péter, amit csak megerősít, hogy Európában jelenleg Grönlandtól kezdve, Skócián, Baszkföldön és Dél-Tirolon át, egészen Gagauziáig közel másfél tucatnyi működő autonómia-moddal találkozhatunk.

¹⁸ Tabajdi Csaba: A kisebbségi érdekérvényesítés esélyei és az autonómiaformák. In: Kisebbségi érdekérvényesítés, önkormányzatiság, autonómiaformák. Szerk. Tabajdi Csaba-Barényi Sándor. Budapest, 1997. p. 12.

¹⁹ Kovács Péter: i.m. p. 183-184.

²⁰ Kovács Péter: i.m. p. 190.

Röviden kitérve még az autonómiák csoportosítási lehetőségeire, szükséges tisztáznunk, hogy alapvetően csak a *személyi és a területi autonómiák* kategóriáit különböztethetjük meg, ugyanis mindkét modellben eredendően benne foglaltatik a - manapság oly sokat emlegetett, de önállóan nehezen értelmezhető - kulturális autonómia is. (Kulturális autonómia helyett az esetek többségében inkább csak kulturális kisebbségi jogok rendszeréről beszélhetnénk, hisz a kisebbségi közösséget reprezentáló, választott döntéshozó testületek nélkül autonómiáról beszélni fölösleges.) A területi autonómiákon belül viszont célszerű további különbséget tenni pusztán kisebbségvédelmi megfontolások alapján létrehozott *etnikum-specifikus autonómia-formák* (Aland-szigetek, Dél-Tirol vagy Gagauzia), a decentralizálás elvén alapuló, - leginkább föderális vagy regionális keretekben kiteljesülő - *közigazgatási* (Korzika), illetve a kettő vegyítését jelentő *kombinált* autonómia-modellek (Katalónia, Baszkföld vagy a belga konzociatív rendszer) között.

Hogy ne csak távoli példákkal éljünk, érdemes megemlíteni az erdélyi magyarság autonómia-koncepcióit is. Az erdélyi magyar közösség(ek) perspektíváján keresztül ugyanis különösen jól érzékelhető az egyes autonómia-modellek közötti differenciálás szükségessége, hiszen az etnikum-specifikus területi autonómiát igénylő Székelyföld mellett a szórványban élők számára a személyi autonómia, míg mondjuk egy partiumi magyar falu számára a regionális keretek között kibontakozó autonómia jelenthetné a valós és hosszú távú megoldást.

A tágabb perspektívákat illetően pedig álljon itt végszóként Tabajdi Csaba véleménye, miszerint „Európának ebben a térségében túl nagy a félelem az autonómiától, nélküle viszont nincs megoldása a kisebbségi kérdésnek. Az autonómia olyan a kisebbség számára, mint hálnak a víz. (...) Evidenciának tekinthető az a megállapítás, hogy az autonómia nem a szeparatizmus előkészítője, ellenkezőleg, a kisebbségi jogok garantálása - az adott ország keretein belül, a status quo megőrzésével - a szeparatizmus megelőzéséhez járul hozzá. Az autonómia a kisebbségi jogok gyakorlásában megkerülhetetlen. Akár tetszik bizonyos államoknak, és némely szervezeteknek, akár nem, tény: kísértet járja be Közép- és Kelet-Európát, az autonómia kísértete.”²¹ Hogy aztán Koszovó függetlensége további lendületet ad-e ezen folyamatoknak vagy épp ellenkezőleg megbénítja azokat, egyelőre nem tudhatjuk.

Bibliográfia

- Faragó Béla: A demokrácia és a nemzeti kisebbségek. Világosság, 1/1995.
- Kisebbségi érdekérvényesítés, önkormányzatiság, autonómiaformák. Szerk. Tabajdi Csaba - Barényi Sándor. Budapest, 1997, Osiris.
- Kovács Péter: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Budapest, 1996, Osiris.
- Pap András László: Az etnicitás mint a politikai képviselet alapja. Politikatudományi Szemle, 4/1999.
- Rogers Brubaker: Nacionalizmus új keretek között. Bp., 2006, L' Harmattan.

---

²¹ Tabajdi Csaba: Functions and Disfunctions of the National Factor in Central and Eastern Europe. Budapest, 1994. p.10. idézi Kovács Péter: i.m. p. 230-231.

-
- Salat Levente: Etnopolitika a konfliktustól a méltányosságig. Az autentikus kisebbségi lét normatív alapjai. Marosvásárhely, 2001, Mentor Kiadó.
  - Samu Mihály: A nemzetállam francia modelljének továbbélése. Világosság, 8-9/1995.
  - Stéphane Pierré-Caps: Soknemzetiségű világunk. Budapest, 1997, Kossuth Kiadó.
  - Szalayné Sándor Erzsébet: A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. Budapest, 2003, Gondolat.